

ชื่องานวิจัย การประยุกต์ใช้นวัตกรรมที่เหมาะสมกับวิถีชีวิตชุมชนในการจัดการระบบ
เกษตรเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารของชุมชนบ้านคูขาด ตำบลสตึก อำเภอสตึก
จังหวัดบุรีรัมย์

ผู้วิจัย พิชิต วันดี, พรศรี ศรีสง่า, อุทิศ ทาหอม, สำราญ ธุระตา

หน่วยงาน สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว) และ สถาบันวิจัยและพัฒนา
มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

ปีวิจัยที่สมบูรณ์ พ.ศ. 2561

เลขที่สัญญารับทุน RDG59E0018

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาสถานการณ์ปัญหาการจัดการระบบ
เกษตรของชุมชนบ้านคูขาด ตำบลสตึก อำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์ 2) เพื่อวิเคราะห์และค้นหา
ภูมิปัญญา พัฒนานโยบายการประยุกต์ใช้นวัตกรรมที่เหมาะสมกับชุมชนบ้านคูขาด ตำบลสตึก
อำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์ 3) เพื่อพัฒนารูปแบบนวัตกรรมท้องถิ่นที่เหมาะสมในการสร้างความ
มั่นคงทางอาหารของชุมชนบ้านคูขาด ตำบลสตึก อำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์ โดยใช้กระบวนการ
วิจัยเพื่อท้องถิ่นเน้นการมีส่วนร่วม ซึ่งทำการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยวิธีการสัมภาษณ์เจาะลึก การ
สนทนากลุ่ม การจัดเวทีวิเคราะห์ปัญหา การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม การเดินสำรวจ
และการศึกษาจากเอกสารต่างๆ รวมทั้งการสืบค้นจากแหล่งสืบค้นข้อมูล ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนมี
การจัดการระบบเกษตรเป็น 2 ส่วนคือ การเพาะปลูกในระดับแปลงนา และในระดับครัวเรือนโดยใช้
พื้นที่ที่มีอย่างจำกัดในการเพาะปลูก นอกจากนี้ชาวบ้านประสบปัญหาาระบบนิเวศจากพื้นที่รอบ
ชุมชนเนื่องจากส่วนใหญ่มีการปลูกพืชเชิงเศรษฐกิจ ทำให้มีการใช้สารกำจัดศัตรูพืช ปุ๋ยเคมี จึงส่ง
ผลกระทบต่อตรงสุขภาพต่อประชาชนและทำให้มีต้นทุนในการผลิตสูง ชาวบ้านมีการรวมกลุ่มใน
การดำเนินกิจกรรมเพื่อสร้างรายได้ ชุมชนไม่มีรูปแบบการผันน้ำจากหนองคูขาดขึ้นมาใช้อย่างมี
ประสิทธิภาพ จากที่ผ่านมาเคยมีหน่วยงานรัฐให้การสนับสนุนแต่ยังขาดความต่อเนื่องและไม่สามารถ
แก้ไขปัญหาได้อย่างยั่งยืน จึงเกิดแผนปฏิบัติการเพื่อเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาทั้ง 3
แผนงาน ได้แก่ 1. แผนการจัดการความรู้ด้านการเกษตร ประกอบด้วย กิจกรรมแผนงานพัฒนา
ศักยภาพด้านการเกษตร ในการเพาะปลูก จัดให้มีการอบรมหลักสูตรในการทำปุ๋ยหมักชีวภาพ
หลักสูตรสารไล่แมลงชีวภาพ หลักสูตรปุ๋ยหมักไม่กลับกอง และกิจกรรมพัฒนาศักยภาพด้านการ
ประมงโดยฝึกอบรมการเพาะเลี้ยงกบ ปลา และผลิตอาหารไว้เลี้ยงเองจากวัตถุดิบที่มีในชุมชน 2.
แผนการจัดการน้ำ ประกอบด้วย การทดลองผันน้ำเพื่อใช้ในการเกษตรของชุมชนด้วยระบบกัลกน้ำ

ดำเนินการสำรวจและวิเคราะห์ข้อมูลโดยอาศัยหลักการบริหารจัดการน้ำโดยกระจายในระดับชุมชน เช่นเดียวกับหลักการกระจายสัญญาณของข้อมูล พร้อมทำการออกแบบแผนผังสถานีส่งน้ำในชุมชน ทั้ง 7 สถานีรวมเป็นระยะทางทั้งสิ้น 1,248 เมตร 3. แผนกลไกในการจัดการระบบเกษตร ประกอบด้วย การตั้งกฎ กติกา จัดตั้งคณะกรรมการ จัดตั้งกองทุนธนาคารเพื่อการจัดการน้ำของชุมชน และจัดทำคู่มือหลักสูตรการเรียนรู้ศักยภาพในการจัดการเกษตรของชุมชน

คำสำคัญ นวัตกรรมท้องถิ่น ระบบเกษตร วิถีชีวิตชุมชน

Abstract

The objectives of this research were 1) to study the problems of the community agricultural system management in Ban Khu Khat, Satuk subdistrict, Satuk district, Buriram province, 2) to analyze and search for wisdom to develop innovative applications that is suitable to Ban Khu Khat, Satuk subdistrict, Satuk district, Buriram province, and 3) to develop local innovative model to create the right food security of Ban Khu Khat, Satuk subdistrict, Satuk district Buriram province. The research used the research process for local area. The data was collected by in-depth interviews, group discussion, problem analysis stage, participant and non-participant observation, exploration, and document study, including retrieving data from query data sources. The results showed that the community had divided the community agricultural system management into 2 parts: the crop in the field and at the household level, using a limited area of cultivation. Moreover, the villagers suffered the ecology of the area around the community since most of the crops were economical types. The use of pesticides, chemical fertilizers had a direct impact on public health and the cost of production was high. The locals were participating in activities to generate income. The community did not have forms of water diversion from Nong Khuk Khat to more effectively use. In the past, the government organizations supported the system, but it lacked of continuity and this problem was not resolved sustainably. Therefore, there was an action plan to guide troubleshooting which consisted of three plans: 1. management plan for knowledge of agriculture included the development of agricultural potential in cultivation, organize a training course for making bio-fermented fertilizer, bio Insect pesticide, non-compost pile fertilizer, and improvement of the fishery potential by training to raise frogs and fish as well as production of food for animals using raw materials in the community. 2. water management plan consisted of a water diversion experiment for community agriculture with a siphon system. The researchers conducted the survey and analyzed the data based on the management of water distribution at the community level similar to the principle of information distribution. Then the researchers designed 7 community water stations. The total distance was 1,248

meters. 3. agricultural systems mechanical plan included a set of rules, covenant, committee, bank funds for community water management, and a preparation instruction course for learning the agricultural management potential in the community.

Keywords: The local innovation, agricultural system, community way of life.